

Katarzyna Krzywińska

Udział Helmuta Kohla w procesie jednoczenia Niemiec

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 11, 75-88

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

KATARZYNA KRZYWIŃSKA

Udział Helmuta Kohla w procesie jednoczenia Niemiec

Helmut Kohl – the Originator of the Unified German State

KARIERA POLITYCZNA

Jesienią 1982 roku na terenie Republiki Federalnej Niemiec (RFN) doszło do rozpadu dotychczas sprawującej rządu koalicji Socjaldemokratycznej Partii Niemiec (SPD) i Wolnej Partii Demokratycznej (FDP) oraz upadku gabinetu Helmuta Schmidta, który musiał ustąpić ze stanowiska kanclerza. Jedną z głównych przyczyn upadku koalicji były kłopoty gospodarcze oraz bierna polityka zagraniczna RFN, która zamiast przybliżyć wzajemne stosunki ze Wschodem pogłębiała je.

W trakcie głosowania nad konstruktywnym wotum nieufności wobec dotychczasowego kanclerza liberałowie oddali swoje głosy na pięćdziesięciodwuletniego chrześcijańskiego demokratę Helmuta Kohla,¹ który dnia 1 października 1982 roku stanął na czele rządu.

Helmut Kohl urodził się dnia 3 kwietnia 1930 roku w Ludwigshofen nad Renem. Już od najmłodszych lat interesował się polityką. W roku 1949, mając niespełna 19 lat, został przewodniczącym Junge Union na szczeblu powiatu. Młody polityk poszerzył krąg politycznych przyjaciół oraz sojuszników, którzy umożliwili mu wstąpienie w szeregi macierzystej partii – Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej (CDU). Niespełna cztery lata później mianowano go członkiem prezydium CDU okręgu Palatynatu, a następnie kraju związkowego Nadrenii – Palatynatu. Chcąc odnosić kolejne sukcesy w łonie partii Kohl zwerbował nowych członków Unii, dzięki którym przegłosował ustąpienie

---

¹ J. Bartosz, *Helmut Kohl. Szkice do portretu*, Wrocław 1984, s. 73.

większości składu zarządu partii.² Mając 29 lat został deputowanym do Landtagu, gdzie przez 6 lat pełnił funkcję członka rady miejskiej. W 1963 roku został przewodniczącym frakcji CDU początkowo Landtagu, a z czasem całego okręgu Palatynatu. Pomimo piastowania kluczowego stanowiska we frakcji oraz na szczeblu krajowym organizacji, Kohl czuł pewien niedosyt działalności politycznej. Aby uzyskać liczniejsze poparcie, zaczął ściśle współpracować z opozycją, dzięki której przeprowadził na terenie Nadrenii – Palatynatu dwie istotne reformy. Pierwsza z nich dotyczyła reorganizacji 2460 miast i gmin w 212 powiatów, usprawniających działanie administracji samorządu terytorialnego oraz druga reforma łączyła różne szkoły wyznaniowe w ujednoczone szkoły świeckie, prowadzące katolicką oraz protestancką naukę religii.³

W ten sposób Kohl stał się najbardziej liczącym się członkiem partii. W wieku 39 lat mianowano go premierem kraju związkowego Nadrenii. Był nową twarzą w kręgach politycznych, reprezentował innowacyjne pomysły. Ponadto poprzez swoje nowatorstwo otoczony był aurą rychłego zwycięstwa. To dzięki Kohlowi partia CDU, początkowo na terenie Nadrenii, a z czasem całego państwa, stała się efektywną organizacją. Sukces mobilizował młodych i utalentowanych politycznie członków. Kohl obsadzał nimi stanowiska polityczne, dając możliwości szybkiego awansu. Wykazał się umiejętnością pozyskiwania zwolenników, spośród których dobierał zaufanych współpracowników. Skuteczność polityczna sprzyjała kreacji wybitnego przywódcy politycznego, łączącego – zgodnie z typologią Harolda Lasswella – trzy podstawowe typy przywódcze: agitatora, teoretyka i administratora.⁴

Dnia 13 czerwca 1973 roku Kohl został wybrany na przewodniczącego partii CDU. Jako przewodniczący odniósł kolejny sukces, przeprowadzając gruntowną reformę wewnętrzną partii. Dzięki niej CDU zyskała dawną atrakcyjność, zdobywając nowych wyborców, wśród których znalazły się koła robotników, inteligencji oraz młodych ludzi, zwłaszcza kobiet. Niebawem, dzięki umiejętnej prowadzonej taktyce, partia Kohla stała się największą i najprężniej działającą organizacją w RFN, zwiększając liczbę swoich członków z 350 tysięcy osób do około 750 tysięcy. W czerwcu 1975 roku na nadzwyczajnym zjeździe partii w Mannheim Kohl wyraził gotowość kandydowania na kanclerza RFN w wyborach do Bundestagu w 1976 roku, które przegrał niewielką ilością głosów. Nie poddawał się, walcząc dalej, by w 1982 roku osiągnąć zamierzony cel.⁵

Kohl był pierwszym w historii powojennych Niemiec przywódcą partii, który przeszedł przez wszystkie szczeble hierarchii partyjnej, odnosząc liczne sukcesy.

² P. Clough, *Helmut Kohl. Portret władzy*, Gliwice 1999, s. 39.

³ *Ibid.*, s. 42.

⁴ Na temat teorii przywództwa politycznego zob.: U. Jakubowska, *Czym jest przywództwo polityczne?*, [w:] *Przywództwo polityczne*, red. T. Bodio, Warszawa 2001, s. 40–41.

⁵ P. Cywiński, *Olbryzm*, „Wprost” 1998, nr 40, s. 118; kongres.pft.wroc.pl/pft/historia/kohl2.htm.

KONCEPCJA ZJEDNOCZENIA NIEMIEC

W kilka dni po objęciu funkcji kanclerza RFN, dnia 13 października 1982 roku Kohl w deklaracji rządowej na forum Bundestagu opowiedział się za prowadzeniem przez nowy rząd „polityki odnowy” oraz zainicjowania „historycznego początku”.⁶ W przedstawionym katalogu działań na najbliższą przyszłość skupił się głównie na problemach związanych z gospodarką RFN. Do najważniejszych punktów programu należały: utworzenie nowych miejsc pracy, zabezpieczenie świadczeń społecznych poprzez ograniczenie środków dla polityki socjalnej, integracja cudzoziemców w społeczeństwie zachodnioniemieckim lub umożliwianie im szybkiego powrotu do domu oraz odnowa polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, a także zacieśnienie współpracy ze Stanami Zjednoczonymi.⁷ Ponadto Kohl dużo uwagi przywiązywał do powrotu Niemców do dawnych wartości i tradycji. Opowiadał się za mobilizacją duchową i moralną narodu niemieckiego. Nawoływał, aby przywiązać więcej wagi do wartości rodziny, ojczyzny oraz jedności narodowej.⁸ Utrzymanie poczucia jedności Niemiec uważał za obowiązek Niemców, podkreślając, iż „wola jedności narodu może przewyciężyć podział kraju”. Mieszkańcy obu państw niemieckich powinni trwać przy niemieckiej przynależności, identyfikując się jako Niemcy.⁹ Kohl, preferując politykę „przyspieszonych małych kroków”, zamierzał wykorzystać potencjał ekonomiczny RFN oraz zdyskontować rolę Bonn w procesie integrowania kontynentu europejskiego.

Początkowo partia rządząca miała trudności z zaakceptowaniem rozpoczętej przez poprzedni rząd polityki wschodniej oraz niemiecko-niemieckiej. Wielu członków partii uważało bowiem, że osiągnięcie jedności niemieckiej nie musi się wiązać z likwidacją bądź przesunięciem ówczesnych granic. Kohl w szeregach partii namawiał, by nie traktować kwestii zjednoczenia wyłącznie jako przywrócenia jedności terytorialno-państwowej Niemiec, lecz w ramach jedności ogólnoeuropejskiej, gdzie dotychczasowe granice państwowe przestaną istnieć.¹⁰

⁶ H. Kohl, *Deklaracja rządowa z 13 października 1982 r.*, „Das Parlament” 1983, nr 43.

⁷ E. Cziomer, *Zarys historii Niemiec powojennych 1945–1995*, Warszawa 1997, s. 193.

⁸ K. A. Wojtaszczyk, *Perspektywy rozwoju partii politycznych w zjednoczonych Niemczech*, [w:] *Wewnętrzno-polityczne i międzynarodowe aspekty jedności Niemiec*, red. K. A. Wojtaszczyk, Warszawa 1991, s. 33; *Regierungserklärung des Bundeskanzlers vor dem Deutschen Bundestag*, „Bulletin des Presse und Informationsmtes der Bundesregierung” nr 43, z 5 maja 1983 r.; *Kanclerz Helmut Kohl*, www.kongres.pft.wroc.pl/pft/historia/kohl, 24.04.2002 r.

⁹ W. Korzycki, *Chadecka koncepcja Deutschlandpolitik*, „Sprawy Międzynarodowe” 1986, nr 6, s. 35–36.

¹⁰ Z. Lempiński, *Alternatywne modele odzyskiwania jedności Niemiec. Koncepcje jedności niemieckiej w programach i praktyce politycznej CDU/CSU i SPD w latach 1949–1989*, [w:] *Droga Niemców do ponownego zjednoczenia państwa 1949–1990*, red. A. Czubiński, Poznań 1991, s. 67.

Dopiero w połowie lat osiemdziesiątych XX wieku w partiach chadeckich pojawiły rozbieżności co do kwestii terytorialnego zasięgu zjednoczonych Niemiec. Pod znakiem zapytania stała wiarygodność polityki wschodniej. Kohl wówczas zaczął mówić o potrzebie podjęcia przez RFN stosunków z państwami socjalistycznymi, które opierać się miały na układach wschodnich oraz Akcie Końcowym KBWE, z zachowaniem dotychczasowych porozumień. Problem niemiecki rozwiązany miał być na arenie pokoju europejskiego.¹¹ Dnia 15 października 1987 roku w sprawozdaniu o sytuacji narodu w sprawie jedności niemieckiej kanclerz powiedział w Bundestagu, że „Dla nas jest tylko jedno miejsce w świecie, u boku wolnych narodów. Naszym celem są wolne i zjednoczone Niemcy w wolnej i zjednoczonej Europie”.¹²

Pomimo ambitnych założeń początkowo Kohl nie cieszył się uznaniem wśród innych polityków oraz u ogółu społeczeństwa. Niedocenianie było w dużej mierze spowodowane specyficznym sposobem wysławiania się nowego kanclerza. Nie przykuwał uwagi słuchaczy ze względu na brak poprawności wyrażanych myśli oraz niekiedy lekkomyślnie wypowiedzianych słów.¹³

Obserwatorzy postaci kanclerza oraz stylu sprawowania przez niego rządów bardzo często porównywali go z autorytatywnością Konrada Adenauera, nieudolnością Ludwiga Erharda i malkontentem Kurta Georga Kiesingera. Przymierzano go również – ze względu na motywacje moralne oraz humanitarne – do Willy’ego Brandta, twierdząc, że Kohl jest jedynie „specjalistą od ogólników”.¹⁴ Najbliższe otoczenie kanclerza widziało w nim człowieka, który „dużo telefonuje, często prowadzi rozmowy w cztery oczy, a swoje decyzje podejmuje zwykle w wąskim kręgu. Poza tym ma on zwyczaj ignorowania sprzeciwów, a w przypadku podnoszenia ważkich problemów przez opozycję, przypisywania jej odpowiedzialności za ich powstanie”.¹⁵ Wszyscy współpracownicy podkreślali ponadto jego wytrwałość w dążeniu do celu, odporność na zewnętrzną presję, silną psychikę, umiejętność doboru ekipy politycznej oraz trafność podejmowanych decyzji.¹⁶

Kohl określał siebie jako politycznego spadkobiercę Adenauera, nawiązując do tradycji jego myśli politycznej oraz do stylu uprawiania polityki. W związku

¹¹ J. Kosiarski, *Niemieckie koncepcje Unii Europejskiej*, [w:] *Unia Europejska; nowy typ wspólnoty międzynarodowej*, red. E. Halizak, S. Parzymies, Warszawa 2002, s. 179.

¹² H. Kohl, *Przemówienie o sytuacji narodu w sprawie zjednoczenia Niemiec z 15 października 1987 r.*, „PAP. RFN – NRD – Berlin Zachodni” z 7 listopada 1987 r., nr 45/1244, s. 2.

¹³ M. G. Dönhoff, *Kanclerze Republiki Federalnej Niemiec jakich nie znamy*, Warszawa 1999, s. 246, 248.

¹⁴ J. Bartosz, *op. cit.*, s. 76.

¹⁵ M. G. Dönhoff, *op. cit.*, s. 258; także: A. Krzemiński, *Skrzydła Gerharda*, „Polityka” 1998, nr 43, s. 38–40.

¹⁶ E. Cziomer, *Zarys...*, s. 194; H. Kohl, *Politik der Zusammenarbeit und des Dialogs für den Frieden*, „Bulletin Presse und Informationsamt der Bundesregierung” z 20 listopada 1984 r.; W. Korzycki, *Zjednoczenie Niemiec w polityce Adenauera*, „Sprawy Międzynarodowe” 1987, nr 4, s. 73.

z tym uznawał dominację USA w świecie, podporządkowując im swoją politykę.¹⁷ W listopadzie 1983 roku zezwolił na stacjonowanie na terenie RFN amerykańskich rakiet średniego zasięgu.¹⁸ Decyzja wywołała kontrowersje prowadzące do licznych protestów organizowanych przez ugrupowania pacyfistyczne, związki zawodowe, opinię publiczną oraz niektóre ugrupowania polityczne.¹⁹ Manifestacje te nie wpłynęły jednak na zmianę stanowiska kanclerza.²⁰ Kwestia stacjonowania rakiet na terenie RFN doprowadziła do ochłodzenia stosunków ze Związkiem Radzieckim. Sytuacja ta jednak nie trwała zbyt długo.

Przez wszystkie lata sprawowania władzy w RFN rząd CDU/CSU – FDP cieszył się dużym autorytetem wśród państw zachodnioeuropejskich oraz USA. Już w kilka godzin po zaprzysiężeniu, Kohl udał się do Paryża, aby spotkać się z prezydentem Francji François Mitterrandem w celu omówienia wzajemnych stosunków łączących oba państwa. Kohl podkreślał, jak wielką wagę przywiązuje do kwestii pojednania francusko-niemieckiego oraz jak ważne są dla niego, partnerskie stosunki oraz akceptacja ze strony Francji.²¹ Równie dobrze układały się wzajemne stosunki amerykańsko-niemieckie. Polityka zagraniczna RFN opierała się bowiem na aktywnym współdziałaniu z Waszyngtonem. Ponadto współpraca ta stanowiła wypadkową dla wzajemnej relacji pomiędzy Wschodem a Zachodem.

Ważne miejsce w prowadzonej przez Kohla polityce zajmowała współpraca pomiędzy dwoma państwami niemieckimi. Miała się ona opierać na zasadzie kompromisu obu państw wszędzie tam, gdzie jest to możliwe. Współpraca pomiędzy RFN a Niemiecką Republiką Demokratyczną dostarczać zaczęła nowych impulsów ideowo-politycznych i gospodarczych, umacniających wspólny dialog.²² Kohl konsekwentnie rozwijał koncepcję porozumienia „wewnątrz-niemieckiego”, czyli między RFN i NRD, przekreślając dawną politykę odgradzania się od pobratymców ze Wschodu. Pojawiały się reminiscencje Wielkich Niemiec, manifestowano przywiązanie do dziedzictwa Prus i roli Fryderyka Wielkiego.

¹⁷ H. Kohl, [w:] B. Koszel, S. Żerko, *Słownik polityków XX wieku*, Poznań 1995, s. 174.

¹⁸ J. Fiszer, *Republika Federalna Niemiec*, Toruń 1994, s. 20–21.

¹⁹ Demonstracje miały różny przebieg: od marszów pokojowych ulicami większych miast, blokad baz amerykańskich, po tworzenia łańcuchów ludzkich łączących ambasady ZSRR i USA. Na ulicach można było usłyszeć stale powtarzające się okrzyki „Ich habe Angst” (Boję się), czy „Besser Rot als Tot” (Lepiej być czerwonym niż martwym): W. Roszkowski, *Półwiecze. Historia polityczna świata po 1945 roku*, Warszawa 1997, s. 314.

²⁰ Amerykańskie rakiety średniego zasięgu stacjonowały na terenie RFN do sierpnia 1988 roku. Powodem ich usunięcia z terytorium RFN było wejście w życie układu o siłach nuklearnych średniego zasięgu – INF w lutym 1988 roku. J. Krasuski, *Historia Niemiec*, Wrocław 1998, s. 596; W. Roszkowski, *op. cit.*, s. 375.

²¹ P. Clough, *op. cit.*, s. 83; H. de Bresson, *Nowe Niemcy*, Warszawa 2003, s. 41.

²² W. M. Góralski, J. Barcz, *Dylematy polityki wschodniej Republiki Federalnej Niemiec 1982–1985*, Warszawa 1987, s. 47–48.

Wzmogły się również kontakty pomiędzy obywatelami obu państw niemieckich. Granice NRD zaczęło opuszczać coraz więcej ludzi, szukając pomocy i schronienia w państwie zachodniemieckim. Kanclerz ustosunkowując się do sytuacji panujących w NRD, stale podkreślał, że rząd RFN czyni wszystko, by możliwie jak najszybciej integrować przybyłych rodaków, zapewniając im stały pobyt.²³

Apogeum podjęcia kroków w celu poprawy wzajemnych stosunków stanowiła wizyta przewodniczącego Rady Państwa NRD Ericha Honeckera w RFN we wrześniu 1987 roku.²⁴ Decyzja dotycząca wizyty przywódcy NRD w RFN była rozważana już od marca 1984 roku,²⁵ na jej przeszkodzie jednak stała sprawa rozmieszczenia wyżej wspomnianych pocisków eurostrategicznych. Dużą zasługę w doprowadzeniu do tego spotkania miała natomiast zmiana kierownictwa partyjnego w Związku Radzieckim. Objął je Michaił Gorbaczow od marca 1985 roku.²⁶ W podjęciu dialogu pomiędzy dwoma państwami niemieckimi istotne znaczenie miała również zgoda z dnia 18 czerwca 1983 roku na przyznanie NRD pięcioletniej pożyczki w wysokości 1 mld marek oraz udzielenie przez rząd boński gwarancji na kolejny kredyt w wysokości 950 mln marek w dniu 25 lipca 1984 roku.²⁷ Powyższa decyzja wynikała ze wspomnianej uprzednio koncepcji „przyspieszonych małych kroków” oraz realizacji polityki przyciągania NRD do RFN w następstwie przewagi ekonomicznej państwa zachodniemieckiego.

Podczas wspólnego spotkania Kohl apelował do Honeckera o podjęcie wspólnych rozmów na temat przyszłego zjednoczenia państw niemieckich, stwierdzając, że „szanujemy istniejące granice, jednak chcemy odejść od podziału Niemiec na drodze pokojowej, w procesie porozumienia [...] Wspólnie ponosimy odpowiedzialność za zachowanie podstaw życia naszego narodu”.²⁸ Słowa te nie zrobiły jednak żadnego wrażenia na Honekerze, który twardo głosił „budowę socjalizmu w barwach Niemiec Wschodnich”, będących „przedsionkiem do komunistycznego raj”. Obaj przywódcy jednak doszli do porozumienia w kwestiach: ułatwień w komunikacji między NRD i RFN, regularnych

²³ *Ibid.*, s. 50; H. Kohl, *Przemówienie w Bundestagu z 5 września 1989 roku*, „Bulletin Presse und Informationsamt der Bundesregierung” z 6 września 1989 r., nr 87.

²⁴ E. Cziomer, *Historia Niemiec 1945–1991. Zarys problemu niemieckiego od podziału do jedności*, Kraków 1992, s. 141; „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z 9 września 1987.

²⁵ J. Serczyk, *Podzielone Niemcy. Przegląd dziejów niemieckich od kapitulacji Trzeciej Rzeszy do zjednoczenia obu państw niemieckich*, Toruń 1993, s. 170.

²⁶ Cyt za: J. Fiszer, *op. cit.*, s. 21; J. Krasuski, *Historia Niemiec...*, s. 597.

²⁷ *Beschluß des Deutschen Bundestages zum Bericht zur Lage der Nation und zur Deutschlandpolitik*, [w:] *Texte zur Deutschlandpolitik*, Reihe III, Bd. 2, s. 45; J. Kukułka, *Historia współczesna stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1994, s. 332.

²⁸ J. Fiszer, *op. cit.*, s. 21.

kontaktów obu rządów niemieckich oraz rozwoju współpracy niemiecko-niemieckiej.²⁹

Duże znaczenie na drodze do jedności Niemiec miało również planowane od 1986 roku spotkanie Kohla z Gorbaczowem.³⁰ Ostateczny termin spotkania obu przywódców udało się ustalić na dzień 23 października 1988 roku w Moskwie. Kiedy Kohl przybył do Związku Radzieckiego, Gorbaczow od razu powitał go słowami: „kierownictwo sowieckie życzyłoby sobie, aby nasze stosunki budować na zaufaniu i realnej ocenie sytuacji [...] Sądzę, że powinniśmy otworzyć nowy rozdział w historii stosunków sowiecko-zachodnioniemieckich”, na co kanclerz RFN odpowiedział: „Wszystko gruntownie przemyślałem i przybywam do Moskwy wiedziony tym samym życzeniem”.³¹ Następnie apelował do Gorbaczowa o zmianę wzajemnych stosunków pomiędzy przywódcami, stwierdzając „Jestem gotów do intensywnego, osobistego dialogu z Panem: do kontaktów drogą pisemną i telefoniczną, jak również do kontaktów poprzez zaufanych pośredników”. Słowa te zaimponowały Gorbaczowowi, który od tej chwili zaczął poważnie traktować stanowisko Kohla.³²

Kanclerz RFN wykorzystał w czerwcu 1989 roku rewizytę Gorbaczowa w celu zlikwidowania obaw ZSRR przed zjednoczeniem obu państw niemieckich. Rezultatem wizyty było podpisanie 11 umów, włącznie ze Wspólnym Oświadczeniem, na mocy którego ZSRR i RFN zobowiązały się do przewyciężenia dotychczasowego podziału Europy oraz do budowy „wspólnego europejskiego domu”, po czym Gorbaczow oświadczył, że zimna wojna pomiędzy ZSRR a RFN została zakończona.³³ Ponadto zapewnił, że Moskwa jest skłonna poprzeć zachodnioniemieckie zjednoczenie Niemiec, które rozpoczynać się miało od wprowadzenia wspólnej unii gospodarczej oraz walutowej obydwu państw.³⁴

Od tej chwili zaczęto mówić o rychłym zjednoczeniu Niemiec. Ostateczny przełom nastąpił w listopadzie 1989 roku, kiedy obywatele NRD usłyszawszy przemówienie członka Biura Politycznego oraz rzecznika prasowego Socjalistycznej Partii Jedności Niemiec (SED) Güntera Schabowskiego, dotyczące swobodnego przekraczania granic przez społeczeństwo wschodnioniemieckie,

²⁹ H. Windelen, *Basic aspect of German reunification*, [b.d.w.], s. 9; *Die Schöpfung bewahren – die Zukunft gewinnen. Regierungspolitik 1987–90*, Bonn [b.d.w.], s. 106–109; H. Kohl, *Ein Maximum an Miteinander und Begegnungen*, [w:] *Reden. Zu Fragen der Zukunft*, red. id., Bonn 1989, s. 121–129; M. G. Dönhoff, *op. cit.*, s. 261.

³⁰ T. Waigel, M. Schell, *Tage die Deutschland und die Welt veränderten*, München 1994, s. 904; A. Krasoń, *Zewnętrzne aspekty zjednoczenia Niemiec*, [w:] *Wewnętrzno-polityczne i międzynarodowe aspekty jedności Niemiec*, red. K. A. Wojtaszczyk, Warszawa 1991, s. 91.

³¹ P. Clough, *op. cit.*, s. 131.

³² *Ibid.*, s. 131–132.

³³ *Ibid.*, s. 134.

³⁴ W. S. Burger, *Zjednoczenie Niemiec: społeczno-polityczne i międzynarodowe uwarunkowania*, Szczecin 1994, s. 30.

zaczęli szturmować powstały w 1961 roku mur berliński, dzielący oba państwa niemieckie.³⁵

Kohl, dowiedziawszy się o próbach obalenia muru, natychmiast przerwał wizytę w Polsce, chcąc dotrzeć jak najszybciej do Berlina,³⁶ aby na własne oczy przekonać się o prawdziwości podanej wiadomości. Na miejscu tłum wiwatujący obalenie muru przywitał go gwizdem.³⁷ Jednak już kilka miesięcy później, gdy kanclerz wracał z Kaukazu, okrzyknięto go „ojcem zjednoczenia”, którego gdziekolwiek się pojawił, Niemcy witali wielkimi owacjami.³⁸

Dnia 28 listopada 1989 roku Kohl ogłosił na forum dziesięciopunktowy plan ewentualnego zjednoczenia obu państw niemieckich. W planie zawarł dwie koncepcje: z jednej strony drogę do jedności niemieckiej w ścisłej współpracy z NRD, z drugiej zaś zbudowania zjednoczenia w zgodzie z łaodem międzynarodowym.³⁹ Czołowe miejsce w planie zajmowało stwierdzenie, że w stosunku do NRD należałoby zacząć od „kroków natychmiastowych”, a nie „z terminarzem w rękę”, czy też „przy zielonym stoliku”. Kohl w swoim planie zaznaczył również, że aby proces zjednoczenia przyniósł jak najszybciej korzyści, należy go realizować wspólnie we wszystkich dziedzinach, po obu stronach muru.⁴⁰ Myślą przewodnią zaprezentowanego planu były stopniowo korygowane poczynania dotyczące trzech konkretnych dziedzin: spraw socjalnych, gospodarki oraz komunikacji.⁴¹

W pierwszym punkcie plan zakładał podjęcie natychmiastowych kroków w stosunku do NRD oraz jej obywateli (pomoc medyczną, finansową). Punkt drugi dotyczył współpracy rządów we wszystkich dziedzinach, które okażą się korzystne dla ludzi po obydwu stronach muru. Kolejne dwa punkty planu mówiły o nieodwracalnym wprowadzeniu zasadniczych zmian systemu politycznego i gospodarczego NRD oraz rozwijaniu struktur konfederacyjnych między dwoma państwami niemieckimi. Następne cztery punkty dotyczyły wbudowania procesu zjednoczeniowego w porządek europejski oraz we wzajemne stosunki

³⁵ A. Krzemiński, *Wyścig do muru*, „Polityka” 2000, nr 46, s. 75–77; A. Krzemiński, *Zabetonowane okno*, „Polityka” 2001, nr 32, [w:] Polityka onet.pl/24.04.2002; D. Zagrodzka, *Blizny po murze*, „Gazeta Wyborcza” 1999, nr 44 – Magazyn gazety, s. 11; *Mur berliński*, „Discovery Civilisation”, 2 VIII 2001 r., godz. 20.00.

³⁶ H. Kohl, *Wspomnienie. Powrót do zburzonego muru*, „Rzeczpospolita” 1999, nr 262, z 9 listopada, 432, s. A8.

³⁷ *Gra o Niemcy*, część I i II, „TV PLUS” 10–17 IX 2001, godz. 12.00.

³⁸ Dnia 15 lipca 1990 r. po wizycie Kohla na Kaukazie władze ZSRR wyraziły zgodę na uczestnictwo zjednoczonych Niemiec w NATO, zob: M. Tomala, *Zjednoczenie Niemiec. Reakcje Polaków*, Warszawa 2000, s. 263; P. Cywiński *op. cit.*, s. 118–119.

³⁹ P. Clough, *op. cit.*, s. 159.

⁴⁰ H. Teltschik, *329 dni. Zjednoczenie Niemiec w zapiskach doradcy kanclerza*, Warszawa 1992, s. 49–50.

⁴¹ M. G. Dönhoff, *op. cit.*, s. 262.

między Wschodem a Zachodem, co w konsekwencji powinno prowadzić do „federacji”, czyli zjednoczenia Niemiec, o czym mówił punkt dziesiąty.⁴²

Zjednoczenie miało być przeprowadzone w trzech etapach: 1) demokratycznego zreformowania systemu politycznego NRD, 2) bezpośredniej współpracy obu państw, 3) pomocy finansowej dla NRD. Ponadto Kohl zaprezentował program mówiący o praktycznych działaniach prowadzących do zjednoczenia Niemiec.⁴³ Zamierzał przeprowadzić „federalizację” Niemiec, oznaczającą likwidację monopolu partyjnego SED, urynkowienie ekonomiki wschodnioniemieckiej i tworzenie podstaw dobrobytu społeczeństwa. Plan zyskał akceptację najważniejszych sił politycznych w RFN. Sprzeciw wyrazili jedynie przedstawiciele Zielonych, którzy znaleźli w jego treści wiele kwestii budzących zastrzeżenia.⁴⁴ Akceptacja planu oznaczała umacnianie koncepcji jednolitego narodu niemieckiego „w podzielonych Niemczech”. Umożliwiła budowę wzajemnego zaufania Niemców po obu stronach obalonego muru.

Kohl nie omówił treści planu z mocarstwami zachodnimi, co wywołało wśród nich negatywne reakcje. Pominięto bowiem kwestię granic zjednoczonych Niemiec oraz ich przynależności do organizacji międzynarodowych.⁴⁵ Pomimo niezadowolenia, mocarstwa otwarcie nie negowały dążeń do jedności niemieckiej, podkreślając jedynie konieczność poddania kontroli międzynarodowej owego procesu.⁴⁶

Plan stał się jednak wielkim sukcesem Kohla, który „trzyma zjednoczeniowe cugle w swoich rękach i nigdy już ich nie wypuści”, jednocześnie zdając sobie sprawę z tego, iż osiągnięcie jedności Niemiec będzie możliwe tylko dzięki wzajemnej współpracy. Natomiast przed kanclerzem stoi trudne zadanie, jakim jest pozyskanie wszystkich stron dla dobra sprawy.⁴⁷

⁴² Z. Mazur, *Plan Kohla*, „Przegląd Zachodni” 1990, nr 3, s. 77–89; K. A. Wojtaszczyk, *Stosunek państw niemieckich do procesu zjednoczenia Niemiec*, [w:] *Wewnętrzno-polityczne i międzynarodowe aspekty jedności Niemiec*, red. K. A. Wojtaszczyk, Warszawa 1991, s. 106–108; M. Tomala, *Zjednoczenie Niemiec. Aspekty międzynarodowe i polskie*, Warszawa 1992, s. 11–14; *Archiv der Gegenwart*, 28 XI 1989 r.; „Bulletin Presse und Informationsamt der Bundesregierung”, 29 XI 1989 r.

⁴³ A. Czubiński, *Droga Niemców do ponownego zjednoczenia państwa 1949–1990*, Poznań 1991, s. 255; W. S. Burger, *Problem niemiecki w myśli politycznej zachodnioniemieckich partii: CDU/CSU, SPD i FDP w latach 1945–1990*, Toruń 2002, s. 362–363.

⁴⁴ P. Clough, *op. cit.*, s. 160.

⁴⁵ Chodzi tu głównie o Francję oraz Wielką Brytanię, które obawiały się chęci powrotu zjednoczonych Niemiec do granic z 1937 roku; T. A. Kisielewski, *Zakres i zasady jedności Niemiec*, „Sprawy Międzynarodowe” 1990, nr 3; *Das Bonner Spiel um die Volksseele*, „Süddeutsche Zeitung” z 6 grudnia 1989 r.; Z. Mazur, *Pierwsze reakcje na plan Kohla*, „Przegląd Zachodni” 1990, nr 4.

⁴⁶ M. M. Kosman, *Oblicze Niemiec po zjednoczeniu – szanse i zagrożenia dla Unii Europejskiej*, [w:] *Unifikacja i różnicowanie się współczesnej Europy*, red. B. Fijałkowski i A. Żukowski, Warszawa 2002, s. 60–62.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 160 i 166; H. Kohl, *Pragnąłem jedności Niemiec*, Warszawa 1999, s. 81.

REALIZACJA

Kluczowym momentem na drodze do zjednoczenia obu państw niemieckich była wizyta Kohla dnia 19 grudnia 1989 roku w Dreźnie, gdzie doszło do pierwszego spotkania z ówczesnym przywódcą NRD Hansem Modrowem.⁴⁸

Już na samym początku rozmów Modrow domagał się od rządu RFN pomocy w wysokości 15 miliardów zachodnioniemieckich marek, określając tę kwotę mianem „wyrównania strat”, jakie poniosła NRD, pozostając przez szereg lat pod okupacją Związku Radzieckiego. Podkreślał, że NRD poniosła główny ciężar powojennych reparacji, nie uzyskując żadnego wsparcia z zewnątrz, jakie otrzymała RFN w ramach Planu Marshalla. Kohl nie wyraził zgody na powyższe żądania, twierdząc, że najpierw NRD powinna stworzyć odpowiednie warunki dla przyjęcia jakiegokolwiek pomocy finansowej, gdyż w obecnym stanie tego rodzaju pomoc nie ma sensu. Równocześnie odrzucił wyrażenie „wyrównania strat”, które jego zdaniem, było całkowicie nieadekwatne do zaistniałej sytuacji.⁴⁹

Na konferencji prasowej, wieńczącej spotkanie, najwięcej uwagi poświęcono od dawna zapowiadanemu otwarciu Bramy Brandenburskiej, co miało nastąpić dnia 22 grudnia 1989 roku.⁵¹ W krótkim przemówieniu inauguracyjnym Kohl powiedział, że jest to najszczęśliwszy moment jego życia i zrobi wszystko, aby zjednoczenie obu państw niemieckich od tej chwili nabrało realnego kształtu.

Dzięki takiej postawie Kohlowi po mistrzowsku udało się rozegrać walkę o jedność niemiecką. Proces ten jednak nie przebiegał bez trudności, zwłaszcza gospodarczych oraz politycznych, które wywoływały wśród polityków, jak i samych obywateli obu państw niemieckich niepokój o dalsze losy Niemiec.⁵²

Kohl nie triumfował jednak zbyt długo, ponieważ wkrótce jego osiągnięcia przysłonił skandal powstały jeszcze na początku lat osiemdziesiątych XX wieku, związany z kwestią finansowania przez przedsiębiorstwa przemysłowe – zwłaszcza koncern Flicka – partii politycznych w formie darowizn. Dzięki takiemu wsparciu koła przemysłowe mogły wpływać na podejmowanie przez rząd korzystnych dla siebie decyzji. W konsekwencji doprowadziło to z dniem

⁴⁸ H. Teltschik, *op. cit.*, s. 75; *Gra o Niemcy...*; H. de Bresson, *op. cit.*, s. 43.

⁴⁹ P. Clough, *op. cit.*, s. 176; „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z 21 grudnia 1989 r., nr 296; „Die Welt” z 20 grudnia 1989 r., nr 296.

⁵⁰ „Biulletin Presse und Informationsamt der Bundesregierung” z 20 grudnia 1989, nr 148.

W Dreźnie obaj przywódcy doszli jednak do wspólnego porozumienia w kwestii zasad ułatwiających ruch turystyczny między obydwojma państwami niemieckimi (1. punkt planu Kohla), amnestii dla więźniów politycznych oraz postanowili powołać do życia szereg komisji, które miały służyć poprawie współpracy w tworzeniu „wspólnoty traktatowej”.⁵⁰

⁵¹ Modrow planował jej otwarcie dnia 1 stycznia 1990 roku, lecz Kohl ze względu na silny wydzwięk publiczny poprosił o przesunięcie tego terminu na czas przed świętami Bożego Narodzenia; zob.: P. Clough, *op. cit.*, s. 176.

⁵² P. Radzikowski, *Historia powszechna 1945–1994*, Kielce 1996, s. 238.

1 stycznia 1984 roku Bundestag do zmiany dotychczas obowiązującego artykułu 21. ustęp 4. Ustawy Zasadniczej RFN. Zgodnie z nową treścią tego artykułu od roku 1984 partie polityczne musiały wykazywać wszelkie źródła finansowania oraz były zobowiązane do udzielania informacji dotyczącej wykorzystania danego wsparcia, jak i obecnego stanu majątkowego. Od tej pory każda partia polityczna musiała wykazać przed upoważnionymi do tego organami pochodzenie darowizn przekraczających 20 tysięcy marek.⁵³

Jednak nie wszystkie partie polityczne dostosowały się do powyższego przepisu, wobec czego Bundestag podjął decyzję o powołaniu specjalnej komisji, która dokładnie miała przyjrzeć się kwestii darowizn otrzymywanych przez partie. Komisja przesłuchała przywódców większych ugrupowań politycznych, nawet i samego Kohla, który na początku stycznia 2000 roku został oskarżony o przyjęcie darowizn na rzecz CDU w kwocie przekraczającej 2 miliony marek nieuwzględnionych w sprawozdaniach finansowych.⁵⁴ W związku z milczeniem byłego kanclerza sąd powszechny w Bonn w marcu 2001 roku umorzył śledztwo, zobowiązując Kohla do zapłaty grzywny w wysokości 300 tysięcy marek.⁵⁵ Ponadto na kanclerską partię CDU również przewodniczący Bundestagu nałożył karę pieniężną w kwocie 6 milionów DM.⁵⁶

Kohl przez 16 lat nieustannie stał na czele rządu jako kanclerz RFN oraz 25 lat przewodniczył partii CDU.⁵⁷ Utrzymanie wysokiej pozycji politycznej nie było łatwym zadaniem, dowodzą tego przynajmniej dwie próby zamachów stanu oraz liczne nieporozumienia z kilkoma czołowymi politykami w łonie własnej partii. Jedną z prób obalenia Kohla ze stanowiska szefa CDU miała miejsce w 1988 roku, tuż przed zjednoczeniem obu państw niemieckich. Autorem tego przedsięwzięcia był Heiner Geissler, sekretarz generalny Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej. Pomimo odniesionego sukcesu kanclerz został zraniony boleśnie. Od tej pory przestał bezgranicznie ufać swoim współpracownikom, pilnie strzegąc tajemnic systemu władzy.⁵⁸

Wśród mieszkańców państwa niemieckiego Kohl cieszył się dużym szacunkiem oraz sympatią (szczególnie po 1989 roku), czego dowodem może być to, że

⁵³ M. Orzechowski, *Wstyd na cokole*, „Polityka” 1999, nr 51, s. 34–35.

⁵⁴ Ostatnie sprawozdanie finansowe chadeków wskazywało na kwotę 2,43 mln marek; zob.: J. H., *Postępowanie przeciw Kohlowi*, „Rzeczpospolita” 2000, nr 2, s. A5; A. Szczypiorski, *Salami z Kohla*, „Polityka” 2000, nr 15, [w:] Onet.pl/Tygodnik Polityka, 24.04.2002 r.; Niemcy: *surowe kary za nielegalne fundusze partyjne*, Komunikat PAP, [w:] Onet.pl/Wiadomości/PAP, jkl / 19.04.2002.

⁵⁵ D. Maciejka, *Nadobywatel Kwaśniewski*, „Wprost” 2003, nr 28, s. 21.

⁵⁶ P. Jendroszczyk, *Grzywna dla Helmuta Kohla*, „Rzeczpospolita” 2001, nr 53, s. 5; K. Kołodziejczyk, *Lekcja Kohla*, „Rzeczpospolita” 2001, nr 53, s. 6.

⁵⁷ W. Pięciak, *Niemiecka pamięć*, Kraków 2002, s. 21.

⁵⁸ M. Orzechowski, *Wstyd na cokole*, „Polityka” 1999, nr 51, s. 34–35.

przez cztery kolejne kadencje⁵⁹ piastował urząd kanclerza początkowo RFN, a z czasem także i zjednoczonych Niemiec.⁶⁰

Szesnastoletni okres sprawowania władzy w RFN można podzielić na 4 okresy: pierwszy spokojnych rządów trwający od 1982 do 1989 roku, drugi na przełomie lat 1989/1990 jako czas walki o jedność Niemiec, trzeci do 1994 roku – okresu euforii oraz czwarty do 1998 roku, jako czas powolnego zmierzchu.⁶¹

Do najtrudniejszych okresów w politycznej biografii Kohla należały lata osiemdziesiąte XX wieku. W dużej mierze przyczyniło się do tego stale rosnące bezrobocie, rekordowa liczba bankructw oraz zadłużenie budżetu federalnego.⁶² Kanclerzowi ponadto zarzucano wówczas przesadną ostrożność, jak i brak inicjatyw reformatorskich.⁶³

Do najmiej wspomnianych przez kanclerza okresów sprawowania rządów należał przełom lat 1989/1990, kiedy runął mur berliński – symbol podziału Niemiec – otwierając tym samym państwu niemieckiemu drogę ku jedności prowadzącą w konsekwencji do zjednoczenia, które z czasem zarysowało szansę na walkę o jedność całej Europy.

Wielka przegrana Kohla w wyborach z 1998 roku nie oznaczała jednak wyniesienia go na tarczę – wpisał się bowiem w poczet największych polityków Europy i Niemiec. Pozostał na kartach historii nie tylko jako „kanclerz zjednoczenia”, lecz także jako polityk, który za wszelką cenę starał się pobudzić niemiecką dumę narodową. Był politykiem wielkiego formatu nie tylko narodu niemieckiego, ale i całej Europy.

SUMMARY

In the autumn of 1982 in the Federal Republic of Germany there broke up the governing coalition of the German Social Democratic Party and Free Democratic Party (SPD/FDP) and Chancellor Helmut Schmidt's cabinet collapsed to be replaced on 1 October 1982 by the fifty-two-year-old Christian Democrat – Helmut Kohl.

The main policy assumptions of the new chancellor were: to revive the economy, put financial matters in order, fight inflation and unemployment, build European unity and peace by “reducing armament”. Moreover, Kohl opted for the spiritual and moral mobilization of the German people. He exhorted them to attach more importance to family, Fatherland and national unity. Moreover, he presented a programme that spoke about practical actions intended to unify Germany.

Helmut Kohl acknowledged US global dominance, subordinating his policies to this. However, an important place in the Chancellor's policies was occupied by cooperation between the two German states, owing to which Kohl was able to masterfully win the battle for German unification.

⁵⁹ Helmut Kohl odniósł zwycięstwo w wyborach z 1983, 1987, 1990, oraz 1994 roku.

⁶⁰ M. G. Dönhoff, *op. cit.*, s.

⁶¹ W. Pięciak, *op. cit.*, s. 54.

⁶² A. Krzemiński, *Niemiecka choroba*, „Polityka” 1996, nr 14, s. 40.

⁶³ B. Kerski, *Otwarta brama. Niemcy między zjednoczeniem a końcem stulecia*, Olsztyn 1999, s. 25.

The sixteen-year period of exercising power by Helmut Kohl in the Federal Republic of Germany can be divided into four stages: the first period of peaceful government lasting from 1982 to 1989; the second on the turn of the 1989 as the time of struggle for Germany's unification, the third – the period of first euphoria until 1994; and the fourth – until 1998, the time of slow decline.

Helmut Kohl belongs to the host of greatest politicians, both in Germany and in the whole of Europe. He remains not only as “the chancellor of unification” but also as a politician, who tried to stimulate German national pride at all costs.

